

ADY ENDRE HALÁLÁNAK HARMINCADIK ÉVFORDULÓJÁN

Irta: Gál László

A Nemzeti Múzeumból temették harminc évvel ezelőtt és a temetésére eljött úgyszólván az egész forradalmi Magyarország. Ott voltak az akkori politikai pártok vezetői, akikkel a nagy Egyedülvaló időnként kényszerű harci szövetséget kötött: polgári radikálisok, szociáldemokraták. A »Nyugat«, amely Ady Endre költői nagyságát úgy ismerte el, hogy a lényegét megtagadta benne, vaskos, fekete keretes ünnepi számmal gyászolta a költőt; a napilapok, amelyekben — amikor helyet kapott bennük — politikai harcait vívta, egyszerre felismerték a nagy igazlátót és hirtelen könnyekkel megsiratták.

De ott volt a Jókai-lepellel letakart ravatal körül Magyarország népe is. Tízezres tömegekben vonult ki a munkásság és megnémult gyárak, egy a veszteség súlyától mélységesen megdöbönt főváros búcsúztatta legnagyobb fiát, akinek »verse törvény és édes ritmusában kő hull s a kastély ablaka zörög — eke hasít barázdát új húsában, mert virágzás, mert élet és örök«. (*József Attila*).

Magyarországon sokáig, nagyon sokáig, csak a költők és azok közül is csak a legnagyobbak: Petőfi és Ady láttak világosan. 1848 meg nem alkuvó Petőfije és a kiegyezés utáni tespedés forradalmi Adyja mindörökre megszabták az egyetlen járható utat: az igazi, a demokratikus forradalom útját. Ezért gyűlölték annyian Petőfi Sándort és ezért nem halkult el a harc még Ady sírja fölött sem. Az írigyek, a félrevezetettek és a tudatosan hátráló »Ady-reviziót« sürgettek s ebben talán akaratlan szövetségeseivé váltak a nyílt reakciónak, az új háborúra készülő fasizmusnak. A »hivatalos« irodalomtörténész, *Pintér Jenő*, így fuldoklik az Ady elleni gyűlöletében: »... Megvető mosolygás szent dolgokon, a kereszténység lenézése, vadhangú politizálás, tüzelés a belső háborúra, parasztlázadás dicsőítése, fenyegetőző osztálygyűlölet, érdemtelen emberek magasztalása, kiváló férfiak becsmérése, őszinteség mezébe bújtatott durvaság, perverz ösztönök fölvilanása, női test kergetése, buja szeretkezés, önimádás, gög, hetykeség, gúnyolódás, kötekedés, kajánság, írigység, bosszúállás, gyűlölködés, kislelkűség, hízelgés, síránkozás, átkozódások: mindezt bőséggel megtanulhatja a fiatalság az Ady-lírából...« S mindezek után még Pintér Jenő is kénytelen megállapítani, hogy: »...Az előtte élő magyar költők közül csak Petőfi Sándor vetekedik vele a lírai remekművek sokaságában.«

Nem a mi dolgunk, nem is akarjuk és felesleges is megvédeni már Ady Endrét a Pintér Jenők, a háborús bűnös Milotay-ak dühödt támadásai ellen. A magyar reakció és a magyar fasizmus vezetői jól látták Ady Endrében az engesztelhetetlen ellenséget, aki igenis megvetően mosolygott olyan »szent« dolgokon, mint például a »szent magántulajdon«, nagybirtok, töke; aki igenis belső háborúra, forradalomra tüzelt a hárommillió koldus Magyarországon; aki igenis dicsőítette a Dózsákat és igenis becsmérelt olyan »kiváló« férfiakat, mint a magyar hűbériség kíméletlenül kegyetlen vezére: gróf Tisza István volt; és aki,

igenis, gyűlölte az imperialisták első világháborúját s átkozta azokat, akik ezt a vérözönt felidéztek.

Az új magyar irodalomtörténet kijelölte Ady Endre helyét — amelyet különben a reakció sem tudott vitássá tenni — a magyar irodalomban. Ma már tudjuk, hogy Petőfihez, Adyhoz és József Attilához kell felmérnünk a többieket.

A nehezen fordítható Ady Endre aligha lehetett olyan hatással például a Jugoszláv költészetre, mint Petőfi, aki a halála utáni évtizedekben olyan költőket ihletett meg, mint *Jovan Jovanovics-Zmaj*, *Gyura Jaksics* — vagy akár a bolgár *Botev*. Mindenesetre Ady Endre is átkerült a határokon, s a ma élő hivatott jugoszláv írók közül nem kisebb mélyedtek el költészetében, mint *Miroslav Krleža*, *Jovan Popovics*, *Gusztav Krklec*, *Mladen Leszkovac* és sokan mások. *Herceg János* írta néhány év előtt, hogy: »...legjobb értője és ismerője talán mégis Krleža volt. Tanulmányaihoz fűzött fordításai is megszokottabban csengnek a magyar fülben, mert ő nemcsak a formát, s nem csupán a metaforákat és a mértéket vette át Adytól, hanem a vers levegőjét, sőt nyelvi ízeit is...«

Az elmúlt évben, zágrábi kiadásban, megjelent egy díszes kiállítású antológia, az »*Ostvarenja*« (Megvalósulás). E nagyterjedelmű könyvben *Gusztav Krklec* mutatja be a nagy magyar forradalmár-költőt:

Aratásra készülő mezők,
Tonkon-akadt, gyűlöző szavak,
Kaszák, melyek meggyesedtek,
Ünnep készülő, piros, szabadt.

Indul a vén, magyar fespedés,
Pattan a feszült, ostoba húr,
Nagy gögők felve összebújnak
S a tisztos, nagy csönd meglapul.

Magyar ünnep lesz az aratás,
Aratni buzát, vért, fejet:
Nő a dühösök szent szektája,
Aratás lesz, ne féljetelek.
(»Ének aratás előtt«-bő)

I žetveni se bliži dan.
U grlima se glasi mržnje kupe,
Blagdan se sprema, crven, slobodan.
Ni srpovi, ni kose nisu tupe.

Madjarski se ostvanaju sni,
Čuj, kako puca prenapeta žica,
Tišinu strašnu osjetit će svi,
Što skupljaju već zabrinuta lica.

Da, žetveni se bliži čas.
Bujica bijesa valja se, bez daha,
I past će krv i glava. Pasti će klas.
Žetva je blizu. Ostavi se straha!

Ady lírája mellett kissé hátrább szorult a köztudatban Ady Endre prózája. Pedig az egykori harcos újságíró publicisztikai írásában is megmutatkozik a költő, a forradalmat váró-sürgető Ady Endre. Híres Petőfi-tanulmánya (»Petőfi nem alkuszik«) például egyik legjelentősebb költői vallomás — és önvallomás.

Csak természetes, hogy a nagy költő azonnal reagált az 1905-ös orosz forradalomra is, bár annak okait, célkitűzéseit, perspektíváit nem ismerte fel teljes egészében. Az orosz forradalom ihlette meg híres versének »A csillagok csillagá«-nak megírására. Az itt közölt tanulmánya a »Budapesti Napló«-ban, 1905-ben jelent meg. Ady Endre világosan felismerte a »nacionalista« imperializmusnak egymásrautaltságát, szoros szövetségét s ennél még sokkal többet: azt, hogy »*ime a hadsereg is nép!*«

(A tanulmányban előforduló idegen nevekről ennyit: *Pobjedonoszcew*. hírhedt reakciós, egyetemi tanár, III. Sándor cár nevelője, a szent szinodus főprokurátora, türelmetlen sovinszta és ortodox. *Kuropatkin* tenger-nagy orosz, *Bülow* kancellár német, *Derouléde* francia reakciósok, sovinszták. *Jean Jaurés* francia szocialista, akit 1914-ben, mert a háboru ellen szólalt fel, megöltek. »*Knyaz Potemkin*« orosz hadihajó, amelyet 1905-ben, Odesszában, birtokukbavettek a forradalmi tengerészek. *Togo*, japán admirális, aki *Csuzimánál* tönkrevverte a cári hajóhadat).

Ady Endre 1919 január 27-én halt meg Budapesten.

ULTIMÁTUM

Irta: Ady Endre

Pobjedonoszcevtől nem rettegnének Berlinben. Kuropatkin is megjelenhetne ott, ha más dolga nem volna. Aki csak kedves a cárnak, kedves volna Vilmos Bülowjának is. A német nép erkölcséit csak a Jean Jaurés-ktől félti a császár. Deroulédenak inkább megengedték, hogy szölgion Berlin népéhez, mint Jean Jaurés-eknek. Kedvesebb a császár tüleinek az a Berlin! dühös ordításait, mint az a rettenetes ige, hogy egymás testvérei minden népek. Jean Jaurés nem mondhatja el Berlinben, hogy a háború nem a népeké. Hogy a hadsereg az emberiség boldogságának börtönörserege. Hogy a zsarnokok vagy uralkodni vágyók uszítják egymásra a nemzeteket. Nem mondhatja el Jean Jaurés, hogy elég volt már a vérből, az elnyomásból, a boldogtalanságból. Német testvéreinek nem mondhatja el Jean Jaurés, hogy jog, kenyér, kultúra a népek álma. Nem a vér. Nem mondhatja el Jean Jaurés, hogy legyen úrrá már a szeretet a népek között. Nem engedi a császár.

Jean Jaurés otthon német bérenc. Megköpdösheti az utolsó nacionalista csirkefogó is. A germanofobia ellen küzd hosszú esztendők óta, a revancheörület ellen a francia-német testvérségért. És mégis fél tőle a berlini császár. Mert a császárokat nem érhetné rettenetesebb csapás annál, mintha a népek egymást megértenék. Kell a császároknak a gyűlölködő népszenevedély, kell a császároknak a hadsereg és a háború. És felforgató az, aki békét hirdet. És százszor felforgató, aki az En Had-seregem-et gondolatban is érinti.

Nagy szerencsájük a népeknek, hogy a császárok szinte törvény-szerű bizonyossággal, mindig éppen idejében megy ellen a kis eszük. Napóleon után nem békülni akartak népeikkel a trónok urai, de valóság-gal örjögtek elnyomó-dühükben. Most inog a legnagyobb despotá-nak, a cárnak a trónja. A világot hideglelésként rázza a vérszag un-dora. Sohase volt gyűlöletesebb még a hadsereg és háború. Erre az uralkodók primjátékosa, akit mellesleg kiváló embernek is hirdetnek, a né-metek császára, kevésbé túrtörteti tirannus-vérének esztelen lüktetését, mint valaha.

Jean Jaurés sohse szónokolt Moszkvában. Sem Szentpétervárott, sem Odesszában. A Potemkint nem ő kormányozta. A felséges cárnak volt gondja arra, hogy a nemzeti gyűlölködés lángja ki ne aludjon. Ha nem szerzett háborút, gondoskodott más mulatságról. Lengyelek, fin-nek, lemészárolt zsidók, örmények s a többiek tanuskodtak róla. Had-